

Prikaz

Rukopis primljen 20. 3. 2018.

Prihvaćen za tisak 6. 4. 2018.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.12>**Silvana Punišić, Slavica Maksimović, Nina Stanojević***silvanapunisic@hotmail.com, s.pantelic@iefpg.org.rs, ninastanojevic88@gmail.com*Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora "Đorđe Kostić", Beograd
Srbija

6. međunarodna konferencija *Govor i jezik* o temeljnim i primijenjenim aspektima govora i jezika. Beograd, Srbija, od 27. do 29. listopada 2017.

Govorna komunikacija čini osnovnu poveznicu između ljudi i predstavlja temeljnu kariku u formiranju i opstanku ljudske zajednice. Govor i jezik izdvajaju čovjeka od ostalih živih bića i omogućavaju mu da izrazi svoje misli, osjećaje, želje, htjenja – sve što čini dio njegova duhovnog života. Jezik kao najšire i najsavršenije sredstvo sporazumijevanja u velikoj je mjeri apstraktna pojava koja se materijalizira kroz govor. Pokazalo se da je govorna komunikacija u svakodnevnim, vrlo promjenjivim uvjetima življenja najučinkovitiji sustav za izražavanje najkompleksnijih ideja i zamisli, kao i funkcionalno najotporniji sustav bez obzira na njegovu upotrebu u uvjetima milijuna različitih glasova, dijalekata i naglasaka. Koliko god govor i jezik bili uobičajena i svakodnevna pojava, oni su vrlo kompleksni entiteti zbog čega im se u istraživanju, kako normalnih tako i patoloških oblika, pristupa interdisciplinarno. Govorna komunikacija interdisciplinarnog je karaktera i za njeno razumijevanje potrebno je poznavanje različitih znanstvenih disciplina, ali i kontinuitet u istraživanjima govora i jezika i primjeni znanstvenih dostignuća u praksi.

U skladu s navedenim, počevši od 1999. godine, kada je održana prva konferencija, u razdoblju od 27. do 29. listopada 2017. godine održana je u Beogradu šesta po redu Međunarodna konferencija o temeljnim i primijenjenim aspektima govora i jezika u organizaciji Centra za unapređenje životnih aktivnosti (CUŽA) i Instituta za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora "Đorđe Kostić" (IEFPG) iz Beograda, pod pokroviteljstvom Ministarstva za prosvetu, nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Cilj konferencije *Govor i jezik* jest razmjena znanja iz različitih znanstvenih područja koja se bave proučavanjem govora i jezika s temeljnih i primijenjenih aspekata. Imajući u vidu da su govor i jezik najsloženije psihofiziološke funkcije

ljudskog organizma i da su ne samo sredstvo sporazumijevanja već i spoznaje, holistički je pristup imperativ u njihovu proučavanju. U cilju podrške holističkog pristupa u proučavanju i istraživanju govora i jezika, radovi na svim do sada održanim konferencijama plenarno su izlagani.

Osnovne, ali ne i jedine teme na konferenciji bile su: lingvistika, fonologija i fonetika, eksperimentalna fonetika, neurolingvistika i psiholingvistika, psihofiziologija sluha, govora i jezika, prozodija i percepcija govora, spoznaja, ponašanje, učenje, svijest, mišljenje i psihosomatika, nelingvističke informacije i govor, genetika, filozofija jezika, estetika i govor, prenatalni korijeni komunikacije, informacijske tehnologije u području govora i sluha, govor i jezik – sociološki i kulturološki aspekti.

Na konferenciji su izlagana pozvana predavanja kao i znanstveni radovi u vidu usmenih i posterskih prezentacija. U okviru konferencije održana je i izložba vlastitih realizacija zainteresiranih institucija i pojedinaca (tehnološka rješenja, literatura, edukativni materijal) vezanih za govor i jezik. Konferencija je akreditirana odlukom Zdravstvenog saveta Republike Srbije s pripadajućim brojem bodova za predavače, za usmenu i postersku prezentaciju, kao i za pasivno sudjelovanje.

Konferencija je okupila stručnjake iz 16 zemalja: Grčke, Rusije, Ukrajine, Turske, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Nizozemske, Francuske, Italije, Hrvatske, Češke, Cipra, Poljske, Izraela, Indije i Srbije. Ukupno 135 autora i koautora predstavilo je svoje radove u okviru 15 pozvanih predavanja, 55 usmenih prezentacija i 20 posterskih prezentacija.

Pozvana predavanja održali su neki od istaknutih svjetskih i domaćih znanstvenika u svojim područjima pa su njihova izlaganja nesumnjivo doprinijela visokoj znanstvenoj razini skupa.

Ranka Bijeljac-Babić, profesorica sa Sveučilišta u Parizu i istraživačica u laboratoriju za psihologiju i percepciju, pokrenula je aktualnu temu suvremenog društva koja se odnosi na dvojezičnost i dala potvrdu važnosti rane stimulacije govora i jezika, ali i zaključak da su dvojezična djeca u pogledu razvoja kognitivnih sposobnosti u izvjesnoj prednosti u odnosu na djecu koja slušaju jedan jezik.

Područje prelingvalnog i ranog lingvalnog razvoja govora, odnosno najranije faze gramatičke ontogeneze, u fokusu je istraživanja i autorice Velke Popove, profesorice sa Sveučilišta iz Šumena (Bugarska).

Grčka psihologinja Olga Gouni govorila je o prenatalnom i ranom postnatalnom razdoblju razvoja djeteta iz aspekta utjecaja okruženja iznoseći kao osnovnu pretpostavku prenatalne psihologije da okruženje, odnosno interakcija majke i nerođenog/rođenog djeteta te interakcija majke i okruženja oblikuje djetetovu ličnost.

Grigori Brekhman, liječnik i profesor, objedinjuje teme vezane za sve aspekte ranog razvoja djeteta govoreći o fenomenu roditeljstva kojim se ostvaruje misija muškarca i žene na mikro-, ali i makro-planu, u smislu očuvanja stanovništva i civilizacije. Isti autor apelira na mlade ljude u modernom društvu da očuvaju instituciju roditeljstva kroz spoznaje i znanstvena dostignuća iz područja prenatalne i perinatalne psihologije, genetike i epigenetike, primaljstva, pedagogije, psihologije ličnosti, ekologije itd.

Općenito, istraživanja ranog razvoja, od prenatalnog razdoblja do maksimalno druge godine, postaju brojnija i jasnija u zaključivanju da je to najznačajnije razdoblje za razvoj djeteta, s posebnim osvrtom na značaj ranog uzrasta u stanjima atipičnog razvoja. U području oštećenja sluha i umjetne pužnice prvi se put istraživanja bave prelingvalnim razvojem.

Prvi su put obrađeni mehanizmi djelovanja i traumatski aspekti pojedinih faktora rizika kojima se u ranijim istraživanjima nije pridavalo mnogo značaja ili su čak negirani. Npr. zna se da rođenje carskim rezom nosi nedostatke i rizike za tijelo djeteta, ali se o njegovim psihološkim traumatskim aspektima vrlo malo zna ili se oni (posebno u medicinskim krugovima) negiraju i ignoriraju. Radovi iz ovog područja, prezentirani na konferenciji, pokazuju da novorođenčad može iskusiti emocionalnu bol, anksioznost, bijes, usamljenost ili tugu tijekom i nakon rođenja, i da je carski rez traumatično iskustvo za novorođenče s kratkoročnim, ali i dugoročnim posljedicama. Ono što je posebno značajno jest činjenica da se prepoznavanjem i tretiranjem ovih posljedica može doprinijeti boljim rezultatima u radu s djecom.

Autori s Američko-nizozemskog razvojnog instituta (John i Troya Turner) baveći se hamletovskom dilemom "biti ili ne biti", raspravljaju o filozofskim postavkama jezika i mišljenja dovodeći ih do praktičnih implikacija i primjena u psihoterapiji.

Dimitar Popov, profesor sa Sveučilišta u Šumenu (Bugarska), razmatra "lingvističku personologiju" kao novi teorijski i praktični znanstveni pristup karakterizacije govornika na osnovu transformacije glasa, primijenjen u forenzičnoj fonetici.

Profesorica Maria Goncharenko, predsjednica Ukrajinskog udruženja valeologa, nije mogla sudjelovati na konferenciji, ali je dostavila svoje istraživanje koje predstavlja novi pristup u shvaćanju pojma "zdravlja", iznoseći stav da je razina duhovnog razvoja ključni pokazatelj zdravlja osobe. Izdvaja se i grupa autora iz Srbije (Dejan Raković i suradnici) koja na specifičan način pristupa bolesti i zdravlju. U njihovim zaključcima navodi se da uzroci mnogih problema počivaju na osnovnim prenatalnim transgeneracijskim razinama te se u liječenju mogu koristiti transpersonalni holistički pristupi i tehnike.

Istraživanja grupe autora s Fakulteta tehničkih nauka iz Novog Sada (Vlado Delić i suradnici) bave se govornim tehnologijama te predstavljaju novinu u području pomaganja osobama s invaliditetom, a cilj im je poboljšanje kvalitete života određenih skupina.

Na konferenciji je izloženo i kapitalno djelo u elektroničkoj formi: "Kvantitativni opis strukture srpskog jezika" nastalo iz korpusa srpskog jezika koji je sredinom pedesetih godina realiziran pod vodstvom profesora Đorđa Kostića. Korpus sadrži 11 milijuna riječi i predstavlja najveći ručno obrađen jezični korpus u svijetu. Korpus je postavljen dijakronijski i obuhvaća srpski jezik od prvih zapisa iz 12. stoljeća do suvremenog jezika 20. stoljeća. Uzorak jezika do 20. stoljeća sadrži oko pet milijuna riječi, a uzorak suvremenog jezika sadrži oko šest milijuna riječi. Svaka je riječ u korpusu detaljno ručno gramatički obrađena što omogućava da se, pored standardnih parametara (dužina riječi, broj slogova i frekvencija riječi), statistički diskutiraju i gramatički aspekti srpskog jezika kao jezika s izrazito razvijenom infleksijskom morfologijom. Akademik profesor Aleksandar Kostić je u svom radu vezanom za korpus posebno razmatrao problem automatske anotacije za jezike s infleksijskom morfologijom, ali i ukazao na neophodnost postojanja precizno statistički obrađenog jezika za primjenu u informacijskim tehnologijama.

Velik broj radova bio je iz područja poremećaja verbalne komunikacije, uključujući i poremećaje školskih vještina, poremećaje pažnje, ponašanja, socijalne interakcije i dr.

Ovi su radovi imali vrlo širok okvir u pogledu uzroka (faktori rizika), mogućih posljedica i načina liječenja/tretmana, i sve to kroz prizmu suvremenih okolnosti u kojima se govor i jezik razvijaju i u kojima se realizira komunikacija. U tom smislu bilo je istraživanja iz područja logopedije, fonetike, lingvistike, psihologije, sociologije, psihofiziologije, genetike, prenatalne dijagnostike, neurologije i elektrofiziologije, neurobiologije, psihomotoronog i senzomotornog razvoja, percepcije govora, informacijskih tehnologija, umjetne pužnice i KSAFA sistema. Radovi grupe autora iz Laboratorija za kognitivnu neuronauku Centra za unapređenje životnih aktivnosti istaknuli su mogućnosti primjene EEG-a u istraživanjima neurolingvističkih procesa kod djece s tipičnim i patološkim razvojem verbalne komunikacije. Time se trasira put i daje doprinos relativno "mladoj" znanstvenoj disciplini – razvojnoj neuroznanosti. Objektivizacijom i kvantifikacijom moždane aktivnosti tijekom procesiranja govorno-jezičnih podražaja i detekcijom aktivacije regija zaduženih za obradu različitih modaliteta senzornih podražaja, omogućuje se procjena općih kapaciteta djeteta kao i praćenje napretka tijekom tretmana.

Da su mogućnosti eksperimentalnih istraživanja u okviru Laboratorija za kognitivnu neuronauku neiscrpne govore i rezultati istraživanja domaćih autora koji

su analizirali EEG ritmove tijekom molitve "Oče naš" (unutrašnji govor) i u stanju mira koji su ukazali na postojanje regije za "znanje" i "vjerovanje" i inicirali razmatranje tipova povezivanja regija u odnosu na interhemisferalne razlike, kao i u odnosu na stanje molitve i stanje mira (Sovilj, Radičević i suradnici).

Aspekt razvoja jezika, socijalizacije i vršnjačke integracije obrađen je kroz longitudinalno praćenje pacijenata s određenim oštećenjima (oštećenje sluha, motoričko oštećenje) od dijagnostike, preko tretmana do stjecanja akademskih vještina. Nije zaobiđen ni segment pohađanja nastave po programu inkluzivnog obrazovanja koji do danas nije u potpunosti teorijski definiran, a ni u praksi adekvatno implementiran kako bi dao očekivane rezultate. Upravo je ovaj problem istaknut u istraživanju srpskih, ali i hrvatskih autora koji su se osvrnuli na djecu oštećena sluha i obrazovne izazove s kojima se susreću zajedno s nastavnicima, posebno u učenju stranih jezika. U njihovim zaključcima izneseni su stavovi nastavnika koji na inkluziju gledaju kao na poželjan oblik nastave, ali su mišljenja da je izostala adekvatna podrška u smislu informiranja/edukacija o posebnostima djece s invaliditetom i stjecanja znanja o modelima odgojno-obrazovnog rada u skladu s individualnim potrebama.

Jedan broj radova iz lingvistike, fonetike i eksperimentalne fonetike za temu je imao karakterizaciju specifičnosti jezika, promjene u govoru i jeziku, sličnosti i razlike između jezika ili jezičnih grupacija u aspektu tipične produkcije, očuvanja jezika i kulture govora. Zanimljivo je spomenuti istraživanja o usporedbi hrvatskog i srpskog jezika i krajnosti u tvrdnjama koje idu od stava da su to potpuno različiti jezici do toga da je to jedan jezik.

Bez obzira o kojem se jeziku radi i je li produkcija tipična ili atipična, sam čin govorenja/komunikacije nije moguć bez funkcije respiratornog sustava te je tema jednog od radova upravo utjecaj hiperventilacije na fonaciju, a zaključci donose određene novine iz područja psihofiziologije disanja tijekom govorenja.

Pitanjem sociolingvistike bavi se nekoliko radova, ali pažnju zavređuje istraživanje suvremenoga ruskog medijskog diskursa gdje ruski znanstvenici pokušavaju definirati konstitutivne osobine konstruktivne i destruktivne komunikacije. U radu se zaključuje da konstruktivna komunikacija, koja promovira ljudsko unapređenje ili razvoj, dovodi do pozitivnih rezultata, dok destruktivna komunikacija stvara neugodnost, uzrokuje negativne emocije i na kraju uništava odnose među ljudima. Ovaj bi zaključak mogao navesti na razmišljanje istraživače iz svih navedenih područja upravo zbog toga što je komunikacija integralni dio bavljenja bilo kojom djelatnošću.

Početak 21. stoljeća unio je značajne promjene u tempo i način života ljudi što je rezultiralo višestrukim utjecajem na verbalnu komunikaciju. Potreba za što bržom razmjenom informacija, sve manje zastupljena direktna komunikacija između

sugovornika, nedostatak pravilnoga govornog uzora u najranijem djetinjstvu, pretjerano izlaganje sadržajima elektroničkih medija, samo su neki od faktora koji su značajni generatori za pojavu poremećaja verbalne komunikacije u najranijem, ali i adolescentskom i kasnijem dobu. Ako se navedeni faktori uzmu kao središnji i njima dodaju brojni činitelji iz biološkog područja, kao što su faktori rizika tijekom trudnoće, porođaja i ranog razvoja, onda se može nazreti problematika koju su autori konferencije željeli obuhvatiti.

Šesta konferencija *Govor i jezik* osigurala je bitnu razmjenu multidisciplinarnih znanja i iskustava iz područja temeljnih i primijenjenih aspekata govora i jezika. Ostvarena razmjena znanja i iskustava dala je mogućnost za pokretanje međunarodnih projekata iz područja razvoja govora i jezika u fiziološkom i patološkom smislu, čiji bi sudionici bili fakulteti, instituti, laboratoriji i edukativni centri sudionika na konferenciji. Predstavници institucija i pojedinci obvezali su se na međusobnu korespondenciju u cilju izrada znanstvenih projekata, čime bi se osigurali novi znanstveni rezultati.

Prevenција i holističko sagledavanje psihofizioloških i sociokulturoloških uzroka nastanka, dijagnostike i liječenja poremećaja verbalne komunikacije od strane multidisciplinarnih timova imperativ je za budućnost. Pokazalo se da je multidisciplinarni pristup postao opća potreba, a ne samo iznimka u istraživanju govorno-jezičnih fenomena. Samo uz pomoć multidisciplinarno kreiranih timova moguće je dobiti rezultate koji mogu odgovoriti sve zahtjevnijim potrebama primjene govora i jezika u najrazličitijim područjima.

Radovi na konferenciji odnosili su se na istraživanja koja su trenutno u žarištu znanstvene i stručne javnosti dajući doprinos boljem razumijevanju postojećih znanstvenih dvojbi i nedoumica u području multidisciplinarnog istraživanja govora i jezika s pozitivnim implikacijama na buduća temeljna istraživanja kao i na praktična rješenja u različitim područjima primjene znanja iz znanstvenih djelatnosti koje su bile tema konferencije.

Radovi prezentirani na konferenciji objavljeni su u Zborniku radova *Speech and Language 2017, 6th International Conference on Fundamental and Applied Aspects of Speech and Language*, koji su uredili M. Sovilj, S. Jovičić, M. Subotić i S. Maksimović. Jedan broj istraživanja prezentiranih na konferenciji dijelom je financiran sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.
